

Природни и други вредности на предлог подрачјето за заштита - заштитен предел Осоговски Планини

БИОЛОШКА РАЗНОВИДНОСТ

Значајноста на Осоговските Планини произлегува од присуството на бројни меѓународно и национално значајни видови и живеалишта, но и специфични геоморфолошки појави, културно наследство и вековната интеракција помеѓу човекот и природата што резултирала со појава на уникатни предели. Биолошката разновидност на Осоговските Планини претставува мешавина на живеалишта (хабитати) и видови кои се карактеристични за различни региони од Европа. На највисоките делови се среќаваат алпски и бореални елементи, каде се наоѓаат и најголемиот број ендемични видови. Континенталниот карактер на планината најдобро се забележува во појасот на букови шуми, кој на Осоговските Планини е силно фрагментиран, па покрај шумските екосистеми, тука се забележуваат и други типови екосистеми (пасишта, чистини, врштини) кои значително ја зголемуваат биолошката разновидност. Во овој простор се среќаваат бројни континентални европски видови што е веројатно најважната одлика на Осоговските Планини во македонски рамки по која се разликуваат од останатите планини. Во долните делови на Осоговските Планини, особено на јужната страна, се среќаваат медитерански и субмедитерански живеалишта и видови кои се покарактеристични за долината на реката Вардар и Брегалница. Многу се интересни и значајни рефугијалните заедници кои се одржале од глацијалните периоди. Ваквите заедници се среќаваат по доловите на долините на поголемите реки, особено долината на Злетовска Река.

ЗНАЧАЈНИ РАСТИТЕЛНИ И ЖИВОТИНСКИ ВИДОВИ

На просторот на Осоговските Планини се идентификувани голем број на значајни живеалишта и видови, и тоа:

Живеалишта

- Регистрирани се 42 типови живеалишта;
- 19 од нив се значајни за зачувување според Директивата за живеалишта на Европската Унија. Присуството на овие живеалишта заедно со голем број животински видови претставува придонес на Северна Македонија за природата на Европската Унија и обврска за нивна заштита;
- 5 типови се означени како приоритетни според Директивата за живеалишта.

Приоритетните живеалишта со меѓународно значење за заштита

- Грмушести заедници со бел габер (тракиско-македонски белогаберови шибјаци), кои се наоѓаат во пониските јужни делови од Осогово (над Кочани и Пробиштип во појасот од 750-800 м н.в.);
- Тревести заедници со едногодишни растенија (хелено-балкански заедници со куси треви и едногодишни тревести растенија-псевдостеми во пределот на брдски пасишта над Чешиново - Облешево и делумно над Кочани);
- Високопланински пасишта (со *Nardus stricta*) кои се среќаваат околу највисоките врвови;
- Крајречни поплавни и галериски мешани шуми со евли, тополи, врби и други дрвни видови.

Видова разновидност и значење

- Досега се регистрирани 3147 видови во сите таксономски групи (алги, габи, растенија, животни).

Меѓународно значајни видови

- Околу 175 видови имаат определено меѓународно значење (согласно директивите и конвенциите кои се ратификувани од страна на Р. С. Македонија - ЕУ Директивата за живеалишта, ЕУ Директивата за птици, Бонската Конвенција, Бернската Конвенција, Црвените листи на IUCN, CITES и др.) ;
- Најголем е бројот на меѓународно значајни видови на птици над 100 од регистрирани над 140, а 34 од нив се заштитени согласно Законот за природа;
- Голем е бројот и на другите видови од различните тексономски групи кои се меѓународно значајни, како:
  - ✓ 31 вид цицачи се значајни од регистрирани 44 видови;
  - ✓ 4 влекачи од регистрирани 23;
  - ✓ сите 10 вида водоземци се со меѓународно значење;
  - ✓ 8 риби од 10 регистрирани се меѓународно значајни;
  - ✓ 24 вида од инсектите од кои: 4 од 105 вида на пеперутки; 9 од 39 вида вилинските коњчиња; 3 од 77 вида ортоптери (скакулци и богомолки); 3 од 264 вида тркачи; 4 значајни вида на сапроксилни инсекти и 1 од 152 вида акватични безрбетници).

Национално значајни видови

- **Повеќе од 400 видови имаат национално значење**
  - ✓ 48 ендемити и 53 субендемити;
  - ✓ 300 реликти или ретки;
  - ✓ 61 вид се заштитени согласно Законот за природа во Северна Македонија;
  - ✓ Од регистрирани 1070 растенијата само два вида имаат пошироко меѓународно значење, но затоа пак бројот на национално значајни растенија е многу поголем (60-тина);
  - ✓ Исто така, голема е разновидноста на пајациите со регистрирани 450 вида, со високо национално значење бидејќи околу 200 од нив се ендемити и ретки видови;
  - ✓ Таков е случајот и со габите (со присуство од 437 вида) и алгите (391 вид) кои повеќе имаат национално значење.
- **Од ендемичните, субендемичните, ретките и реликтни видови ќе ги издвоиме:**
  - ✓ осоговската гениста се среќава само околу Царев Врв единствен локалитет во светски рамки;
  - ✓ лесновскиот лопен се среќава само околу атарот на селото Лесново; по што го добил и името, а голем е бројот и на ретки, субендемични и реликтни видови од растенијата околу 60тина;
  - ✓ 3 осоговски ендемити на алги;
  - ✓ Национално и регионално значајни видови има во поголем број од групата на копнени инсекти и артроподи и акватични безрбетници.

ГЕОМОРФОЛОШКИ ОСОБЕНОСТИ НА ОСОГОВСКИТЕ ПЛАНИНИ

Осоговските Планини се одликуваат со геоморфолошки реткости и палеовулкански релјеф како: вулкански купи, калдери, длабоко всечени речни долини со карактеристични слапови и каскади и неколку водопади.

Дополнително: На Осогово може да се издвојат неколку локалитети кои се интересни, специфични и уникатни по своите геолошко-геоморфолошки карактеристики, меѓу нив, позначајни се:

- Царев Врв каде се присутни периглацијални појави и форми, како изразитиот нивациски цирк во изворишниот дел на Врањанска Река. Околу високите врвови се јавуваат и слабо развиени тревни тераси, мориња од карпи настанати со термичко распаѓање и еден поголем моренски бедем од глацијално потекло.
- Клисурата на Злетовска Река со бројни брзаци, слапови, водопади, од кои најголем е Јамишкиот Водопад, кој е составен од неколку помали и еден поголем (од 5.5 m) скалесто распоредени водопади, а на негово дно има голем џиновски лонец (котел), длабок околу 3 m.
- Локалитетот Раткова Скала, која настанала со всекување на Шталковичка Река. Интересни појави во овој простор се сипарите и денудационите форми настанати со распаѓање на кварцитите и формирале изразити карпести отсеци. Во близина на Раткова Скала релативно добро претставени се и карпести појави има Орлов Камен, Орлово Крило и Вучји Камен).
- Еден од најзначајните геоморфолошки објекти е Лесновска Купа, која е една од најдобро сочуваниите палеовулкански купии во Р. С. Македонија. Врвот на Лесновската Купа претставува впечатлива, добро сочувана калдера (еродиран кратер), со пречник од 1,5 km и длабочина околу 200 m. Денес вулканските карпи се изложени на ерозивни процеси, при што во релјефот се создадени бројни мали денудациони форми (вулкански бомби, остенци, чашки, стапалки и др.). Овој простор претставува национално значаен локалитет за зачувување на геонаследство.

КУЛТУРНИ ВРЕДНОСТИ НА ПОДРАЧЈЕТО ЗА ЗАШТИТА

Осоговијата се карактеризира со значајни културни вредности. Манастирите Св. „Гаврил Лесновски“ и Св. „Јоаким Осоговски“ имаат национално значење и вредност и претставуваат заштитени верски објекти согласно Законот за заштита на културното наследство. Манастирот Св. „Гаврил Лесновски“ влегува во предлогот за заштита – заштитен предел Осоговски Планини, а другиот се наоѓа во непосредна близина. Дополнително, дел од подрачјето околу атарот на Манастирот е идентификувано како културен предел во рамки на Р. С. Македонија.

На подрачјето на Осоговските Планини идентификувани се голем број на археолошки наоѓалишта, верски објекти и останати добра, дел од нив влегуваат во предлогот за заштитен предел. Етнолошките карактеристики на Осоговијата се исто така специфични. Заштитата на природните и културните вредности се надополнуваат и истите претставуваат основа за промоција и социо-економски развој на регионот.

ПРИДОБИВКИ

Прогласувањето на Осоговските Планини за заштитено подрачје од категорија V - заштитен предел ќе создаде услови за:

- Интегрирано управување со екосистемите во заштитеното подрачје, заради заштита и одржливо користење на природните ресурси и зачувување на биолошката и геолошката разновидност;
- Зајакнување на функцијата на еколошките мрежи и биокоридорите, што се особено важни за опстанокот на миграторните диви видови;
- Примена на ЕУ директивите за живеалишта и птици (НАТУРА 2000); меѓународните конвенции од областа на заштита на природата, особено АИЧН цели од Конвенција за биолошка разновидност;

- Остварување на цели од Националната стратегија за заштита на природата со Акционен План (2017-2027) и од Националната стратегија за биолошка разновидност со Акциски План за период (2018-2023);
- Унапредување на имплементација на националната легислатива за заштита на природата, како и зголемување на површината на заштитени подрачја во однос на територијата на државата за околу 1,9 %, односно од сегашните 8,9 % на 10,8% согласно Просторниот план на државата (2004).
- Обезбедување екосистемски услуги со кои ќе се генерираат финансиски средства за управувачот со заштитеното подрачје, но и за локалното население;
- Поинтензивна меѓуопштинска и прекугранична соработка и повисок степен на регионален развој
- Продлабочување на билатералната соработка со Р. Бугарија, особено заради постоењето на заштитени подрачја и Натура 2000 подрачје на Осоговските Планини во Бугарија.
- Можности за нови вработувања и генерирање приходи за локалното население;
- Олеснет пристап до финансиски средства (донации, меѓународни фондови, државна помош), што ќе создаде услови за:
  - Развој на алтернативниот туризам преку брендирање на угостителски објекти и атрактивни туристички пакети
  - Брендирање на локална храна и производи со помош на субвенции од различни програми за поддршка на традиционални практики и имплементирање на одржливи системи на користење на ресурсите;
  - Заживување на селата во и околу заштитеното подрачје преку поттикнување на традиционалното земјоделие, овчарството, пчеларството, одгледувањето локални сорти растенија и раси животни,
  - Зачувување и промовирање на Осоговскиот рурален предел
- Спроведување образовни и едукативни активности во природа за домашни и странски туристи, ученици и студенти;